

RATRAMNI

CORBEIENSIS MONACHI

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI

LIBER,

Ab omni novitatis aut hæresis Calvinianæ inventione aut suspicione vindicatus, ad amicam, honestam et litterariam confutationem Dissertationis R. P. Joannis Harduini, societatis nominis Jesu, *de Sacramento altaris*, in qua, relicto proposito de tuenda epistola S. Joannis Chrysostomi ad Cæsarium monachum, auctorem dicti libri *de Corpore et Sanguine Domini* inventæ ac defensæ primulum hæresis Calvinianæ crimine accusavit; — auctore Jacobo BOILEAU, theologo Parisiensis. — Parisiis, 1712.

PRÆFATIO HISTORICA.

Tot viri docti atque homines eruditi hoc opusculum quod præ manibus habes, lector optime, de Corpore et Sanguine Domini conscriptum, jussu Caroli Calvi imperatoris, octingentis abhinc annis, nocturna manu diurnaque ætate nostra versavere, ejusque generis auctorem genuinum laboriose scrutati sunt, ut eorum lucubrationes accessionibus quibuscunque cumulare non solum inconsiderati, verum etiam otio et litteris intemperanter abutentis scriptoris esse videatur. Verumtamen cum in animo nequitiam habuerim quæ dicta sunt prius ab aliis incudi reddere, et male tornata recoquere, pertimescendum non esse mihi persuadeo quin a lectoribus eruditis et sapientibus non acceptum iri ut injucundum consilium quo novam editionem hanc faciendam cum cura et fide decrevi, adnotationibus et cogitationibus circumseptam, quibus auctoris hujus opusculi doctrinam ab omni erroris contumelia defenderem et fidem Ecclesiæ catholicæ placitis concordem, de Gallico sermone Latine scriptam tuendam recipere.

Nihil inveniri potest ea ætate Caroli Calvi scriptum quod meditatione humana et cogitatione magis debeat reputari. Quippe nullum opus ad extricandas, et explauandas historiæ salebras, quæ fidei catholicæ perpetuitatem spectant de re Eucharistiæ sive veritate corporis Christi in sacro mysterio reconditi magis conducibile et necessarium. Verumenimvero librum de Corpore et Sanguine Christi non minus occultum remansisse in obscuris noni et decimi sæculi speleis fateamur necesse est: scilicet, ab eo tempore quo primulum ovo exclusus est ad annum 1552, quo prima vice, obstetricante manu typographi, in lucem eductus est. Nihil enim magis excitare potest in mentibus hominum litteratorum admirabilitatem quam ducentis elapsis annis post mortem auctoris, scilicet, quo tempore cœpit erumpere hæresis Berengarii, nullus scriptor ecclesiasticus catholicæ

A sive diversæ partis de eo mentionem fecerit in vindictam aut profligationem veritatis præsentis veræ carnis Christi, aut conversionis panis et vini in corpus et sanguinem, quam theologi hujus temporis majores transsubstantiationem appellavere. Unicus et solitarius auctor anonymus incurrit, cujus sermones sine sensu et sententia omnes eruditi homines esse fatentur: cujus ætas impervia et nemini homini litterato annotata est, qui hunc scriptorem inter adversarios sancti Paschasii Radberti recensuerit abbas Corbeiensis, qui de ejusdem rei genere materiam expolivit eodem fere tempore, aut suppari, quo monachus constitit ejusdem abbatæ Corbeiensis: quem scriptores diversæ partis intelligunt et non infimi inter litteratos meriti sibi persuadent fuisse abbatem Orbacensem in diœcesi Suessionensi ex loco libri in Historiæ Rhemensis Flodoardi capit. 28. David Blondellus in adversariis enotationibus de Re Eucharistica, capite 13, pag. 427; Jacobus Usserius Historiæ Gotteschalci, capite 41, pag. 268. Revera præclare et fortunate egisse mihi videntur cum isto anonymo scriptores posterius, tenuissimi utcuque meriti homine litterato, cum præsertim ejus nomen solis annalibus emporeticis inscribendum omissione sincera obliteraverint; nec infelicis de scriptore ejus generis meritis esse videretur Pater Cellotius, Jesuita, si, postposita tanta curatione, ejus opus in tenebris reliquisset, nec tot notationum et commentariorum accessionibus onerasset et intemperanti usu typographicæ artis publici juris non fecisset anno Christi 1555, sed rectioni ac prudentiæ doctissimi Jacobi Sirmondi, societatis Jesu perennis ornamentum obtemperasset, qui ejusmodi generis opus luce publica cum plerisque suæ ætatis litteratis hominibus indignum indicaverat, cum Usserio diversæ partis scriptore, qui ex bibliotheca Cottoniana se pervidisse refert capite 41 libri de Ecclesiarum Chri-

stianarum successione et statu, pag. 46, § 16. A Verumenimvero hujusce libri anonymi ἀνάματα nec feliciter nec expeditius perspicere et intelligi possunt quam ex autographo publici juris facto a Jesuitico socio Cellotio cum notarum et adversariorum densis accessionibus.

Insuper Sigebertus, monachus Gemblacensis, et continenti tempore sancti Vincentii Metensis, qui inenante duodecimo sæculo vixit, et Joannes Tritheimius, initio sæculi decimi quinti abbas Spanhemensis, in suis de Scriptoribus Ecclesiasticis ἱερομνημονεύμασι Ratramnum inter scriptores vere fidei ac catholicæ defensores referunt, et ejus librum de Corpore et Sanguine Domini, conscriptum jussu Caroli Calvi imperatoris, nulli suspicioni hæresis obnoxium aut adversus S. Paschasium scriptum vel sententiæ Ecclesiæ catholicæ ulla ex parte repugnantem recensent. Continenti tempore, solus hujus lucubrationis mentionem fecit non ita pridem perillustri Joannes Fischerus, Roffensis in Anglia episcopus, ad dignitatem cardinalis proventus in carcere, et ab Henrico octavo, Magnæ Britanniæ rege, iniquo homine et mulieroso, pro fide catholica et defensione fortissima sedis apostolicæ capite plexus ætatis octuagesimo, idem opusculum Ratramni prodidit in testificationem fidei catholicæ de præsentia corporis et sanguinis Christi in Eucharistia et transubstantiatione, in præfatione libri quarti Eucharistiæ adversus Œcolampadium anno 1526, sex annis circiter antequam typis ederetur Colonia anno 1532, cui adjunxit Paschasium nullo discrimine doctrinæ adducto. At vero cum primum in lucem publicam eductus est sudore preli typographici, sortem incredibiliter variam et mutabilem expertus est: quæ forte nulli auctori catholico usquam contigerat. Quamvis nihil præseferret repugnans aut adversum veritati catholicæ, quod ex hac lucubratione tibi, lector, facile intellectum iri non dubitamus, cum studio et cura et typis Protestantium Germanicorum publici juris factus fuerit, tanquam opus quod suis superstitionibus et coitionibus propitium sibi finxerunt, omnes fere viri litterati, nescio quo veterano consopiti catholici, datis verbis Protestantium non abnuent et pravis consiliis non obstiterunt, opusque Ratramni omni examine postposito et ἀνακρισις relicta, tanquam opus hæretica pravitate inquinatum et dolo maligno Protestantium nimio opere fabricatum: perperam imposito nomine scriptoris catholici ut facilius intoxicatione celata venenum propinarent.

Verumenimvero, censors a concilio Tridentino deputati anno 1559 ad examen librorum quos jure merito esse prohibendos Patres existimabant, hunc librum in catalogo collocarunt et inter opera prava relegarunt, adeoque hodie in hoc indice incurrit numero 5, sub nomine Bertrami his conceptis verbis: *Bertrami liber qui inscribitur de Corpore et Sanguine Domini*. Ejusmodi censorum judicium fuit continenter a Pio IV pontifice maximo promulgatum.

Sixtus Senensis, ex ordine Dominicanorum, anno 1566, tertio circiter post celebrationem perfectam concilii Tridentini, non magis civili nec propitia manu excipit in sua præfatione Bibliothecæ Sanctæ quam Pio Vinscriptis. In qua postquam mortificante calamo et mordacitate charitatis dilute exaggerat audacem insolentiam protestantium, qui fabricatis libris adespotis et pseudonymis suæ superstitioni propitiis Ecclesiæ catholicæ doctrinam impetebant, nomine et panoplia veterum Patrum indusiati, in quorum numero aggregant librum prædictum Ratramni. « Sic, inquit Sixtus Senensis, proximis annis perniciosum Œcolampadii volumen adversus sacramentum corporis Christi invulgarunt sub titulo Bertrami presbyteri de Corpore et Sanguine Domini ad Carolum Magnum. »

B Brevis temporis decursu post Sixtum Senensem illusterrimus Claudius Espenceus, quem sua ætate nullus doctor scientia aut eruditione Christiana superavit, his affectibus contaminatus non fuit quos zeli et sermonis Christiani nomine plerique indignant, aquis rapidi fluminis abreptus se permisit quibus immersus videbatur Ratramnus inter hæreticos. Cum enim sudaret labore exantlato suorum de Adoratione Eucharistiæ librorum, quos post obitum publici juris fecit illustris doctor Gilbertus Genebrardus, libro 11, capite 19, multos errores contra fidem in hoc recognoscit Ratramni opusculo, postquam admonitione prævia adnotavit auctorem plus implicare materiam et salebris intricare quam enodare et explicare: concludit esse opus supposititium, cujus Ratramnus genuinus auctor aut geminus esse non potuit.

C Sanctesius, episcopus Ebroicensis, qui fortibus et fulgentibus armis eodem sæculo adversus hæreticos veritatem defendit, eandem inivit sententiam, et Ratramnum auctorem hujusce libri esse non potuisse tuendum recipit secunda repetitione de Eucharistia, capite 14.

Eidem sententiæ deputatorum censorum concilii Tridentini annuit libentissime summus pontifex Clemens VIII, librumque ut hæreticum prorsus repudiavit, ejusque decretorio judicio obtemperarunt cardinales Bellarminus, Quiroga, Sandoval et Alanus.

D Sed doctores Lovanienses, dicti vulgo Theologi Duacenses, anno 1571, quo vita Espencei calculo laborantis stranguriæ doloribus in caelos recessit, cum indici librorum prohibitorum in Belgio incumbentem perficiendo, posse hunc librum, admissis quibusdam emendationibus, lege prohibitionis eximi, nec debere inter supposititios recenseri, contra quam fas est etiam eis injuriose imponeretur. Si quis sibi persuaderet prædictos Belgas percontari voluisse et quædam loca emendare ut deletis quibusdam quædam nova loco expunctorum verborum ad libitum aggregarentur: quippe facile sit intelligere eos nihil aliud in animo habuisse quam emendare et corrigere opus esse ea quæ viris æquis et litteratis et prudentibus necessaria et conducibilia ad facilitiorem

textus auctoris intelligentiam et sensum percipiendum viderentur: verbi gratia, legendum esse numero 47, *invisibiliter* et non *visibiliter*: hanc enim emendationem adeo opportunam judicarunt Protestantes ut eam libenter admiserint in editionibus Basileensi consecraneis anni 1557: hi etiam doctores nunquam sibi persuaserunt dandos et applicandos esse sensus sententiæ hujus auctoris adversos et repugnantes iis quos habuit, cum ei commodos seu accommodatos esse dandos censuerunt; uti plane et perfecte demonstravit doctissimus Jesuita Jacobus Gretzerus, in secundo libro de Jure et Modo prohibendi libros malos, capite 10 contra Junium, pag. 327, impress. Ingolstadii anno 1603. Hæc nihil aliud significant nisi ei ascribendum et tuendum esse sensum Ecclesiæ catholicæ, a quo revera alienior non videtur, uti intelligere facile erit ex autographo textu Latino libri Ratramni, adversariis nostris et vindiciis quibus adversus Patrem Harduinum, socium Jesuiticum, librum Ratramno seu Bertramo presbytero monacho abbatix assertum ab omni novitatis aut hæresis Lutheranae aut Calvinianæ inventionem aut suspitione tuetur et defendimus. Doctus et doctor Sorbonicus Generardus, archiepiscopus Aquensis, qui antequam hujusce negotii viscera penetrasset, in suo Chronico Ratramnum inter hæreticos noni sæculi collocaverat, locum ei honorificum non denegavit inter defensores transsubstantiationis anno 1215. Eum sulcum, in erudito pulvere antiquitatis sibi diductum a doctoribus Lovaniensibus, ingeminarunt Gregorius de Valentia, Jacobus Gretzerus, Antonius Possevinus, Jesuitæ, Nicolaus Romeus, præfectus generalis Dominicanorum. Et revera Petrus Alixius inter ministros superstitionis Calvinianæ quandiu in Galliis substitit, omni exceptione major, perperam dixit in responsione ad Patrem Paris, canonicum regularem Sanctæ Genovefæ Parisiensis, pag. 7, hanc agendi rationem doctorum Lovaniensium prorsus esse supervacaneam ab eo tempore quo inventi sunt in locis haud suspectis hujus auctoris codices manuscripti plane concordés impressis et gemini, cum ex adverso ex inventis ejusmodi codicibus manuscriptis intellectum est hunc auctorem non esse adversarium aut repugnantem Paschasio, nec abnuentem doctrinæ catholicæ Ecclesiæ. Equidem scio cardinalem Perronium, qui hos codices manuscriptos plane concordés cum impressis reputaverat, uti intellexerat ex codice valde authentico et autographo bibliothecæ nobilissimi viri Jacobi Giloti sacrosancti sacelli Parisiensis Palatii canonici, et augustissimi senatus Parisiensis senatoris, amici sui, qui obiit anno 1618, quem etiam Isaac Casaubonus viderat et perviderat, ut refert Usseus capite 2 de Successione Ecclesiarum, § 18, non dubitasse hujus libri auctorem esse Ratramnum nostrum, quem tamen inter hæreticos relinquere non abnuuit, et dubiæ fidei scriptorem, qui debita opera cogitationes suas obscuris et salebrosis verbis occultavit et sensus hæreticos conceptis verbis catho-

lico more et stylo orthodoxo exprimit et explicat. Sed ejusmodi generis agendi ratione non esset usus cardinalis Perronius si magis certa voluntate et meditatione mentem rursus ad hoc negotium applicasset. Facile enim tanto et tam excelso docteri fuisset animadvertere hujusce auctoris animum nequam inclinare ad recognoscendam solitariam in Eucharistia figuram corporis et sanguinis Christi, nullam vero ejus veritatem aut veram præsentiam, quod subjicit pag. 672 operis de Eucharistia, ipsum vero Ratramnum prorsus huic opinioni repugnare; quod intelligere fore facillimum non dubito ex textu autographo et adnotationibus et aliis vindiciis contra Patrem Harduinum adiunctis et in hoc volumine recenter editis.

B At vero cum magnus vir passim audiret cardinalis, et ingens ingentem personaret orbis Perronium, ejus sententiæ nullus doctorum mortalium abnuere ausus est, præsertim in Gallia nostra, ubi versiones Gallicæ à Protestantibus factæ ab anno 1558 ad annum 1600 genere et modo Protestantium fictionibus valde propitio, non leviter contulerunt et profecerunt ad persuadendum omnibus fere hominibus incautis et studiorum levitate inconsideratis hunc scriptorem fuisse doctrinæ Ecclesiæ catholicæ adversum et detorquendos alios ne *diverpi* doctorum Lovaniensium tam justæ quam eruditæ annuerent. Hic ferme fuit casus seu sors singularis libri Ratramni de corpore et sanguine Domini ad annum 1655, quo doctissimus professorum Sorbonicorum Jacobus Sambœvius in se recepit defensionem libri prædicti in tractatu de Eucharistia, cujus enotationes resolvebat ad mentem theologorum Lovaniensium in scholis Sorbonicis anno prædicto, plerisque urbis Parisiensis auditoribus approbantibus et infinitis aliis propalam plaudentibus. Illustrissimus Petrus de Marca, his diebus archiepiscopus Tolosanus, designatus a rege Christianissimo archiepiscopus Parisiensis et a summo pontifice bullis confirmatus, nulla possessione adeptus mortuus est: continentem tempore tentavit nova ratione et via ut celebrem hunc scriptorem noni sæculi ab insidiis et salebris quibus intricabatur liberaret, cujus opuscula duo præstantissima de Prædestinatione ante sex annos publici juris fecerat clarissimus curiæ monetariæ præses Mauguinus; hoc vero eodem anno quatuor emiserat insignis pietate et scientia theologus dominus Lucas Dacherius ad refutationem Græcorum tom. II Spicilegii.

D Nova ratio tuendæ veritatis de hoc Ratramni libello intelligitur ex epistola Latina quam reverendus antistes de Marca scripsit ad dominum Lucam Dacherium Kalendis Januarii anni 1657, relata tomo II Spicilegii, eodem anno publici juris facti. Hæc expediendi negotii de libro Ratramni integra ratio in eo capite consistere videtur, ex quo intelligimus de Marca, abdicata prima sententiâ (si revera sit auctor tractatus Gallici de Eucharistia quem suo nomine cognatus ejus abbas Fuget publi-

cavit), hunc tractatum de Corpore et Sanguine Domini, non esse genuinum fetum dicti Ratramni, sed Joannis Scoti vel Erigenæ æqualis, cui nomen Pseudo-Ratramni imposuerat, et continenti tempore in concilio Vercellensi sub Leone IX damnatus fuerat, combustus seu assumptus igne in concilio Romano sub summo Nicolao II, anno 1059, in quo sectatores Berengarii Joanni Scoto ascripserunt. Hanc Domini de Marca conjecturam nervose defendit quoad ejus fieri potuit R. Pater Paris, doctus canonicus regularis sancti Augustini, sacræ theologiæ professor in abbacia sanctæ Genovefæ Parisiensis in dissertatione typis impressa, in fine tomi I, cura et studio auctorum libri de Perpetuitate Fidei adversus Claudium, superstitionis Calvinianæ in templo Charentonio ministrum, et in iterata responsione doctissimi canonici regularis prædicti ad alius Charentoni ministri responsionem, nomine Alixii, qui dissertationem Patris Paris refutaverat. Porro prædictus Pater Paris hanc solummodo moderationem et temperationem adjunxit ut incredibile sibi videatur Joannem Scotum hunc libellum de Corpore et Sanguine Domini ascripsisse et adjudicasse Ratramno, seu ejus nomine inscripsisse, quippe quod magis convenire videatur Berengario aut sectatoribus ejus ducentis fere annis a Ratramni ætate lapsis. Insuper non cupide nimis aut decretorie hunc librum condemnat R. Pater Paris, aut inter hæreticos et juste damnatos relegat. secutus dom. de Marca; sed illum multis verborum obscuriorum salebris implicatum et intricatum designat, cujus sensum et sententiam assequi difficile est, sulcos sibi diductos ab auctoribus Perpetuitatis fidei incedens, qui non nimio opere conducibile existimaverant aut necessarium rebus libri et personæ Ratramni aut fidei catholice tuendum aut accusandum recipere noni sæculi ignotum monachum. Hæc opinio illustrissimi P. de Marca, quæ prima fronte auro micante fulget et animos ad studia et litteras utcumque natos aut factos pungit, vix invenire potuisset sectatores qualescunque; et revera ni opitulatus esset Pater Paris suo genere moderationis et temperationis supra notatæ, famosissimus archiepiscopus Tolosanus et Parisiensis relicta associatione Canonici regularis in sua opinione permansisset sicut passer solitarius in tecto.

Non moveor effictim animo repetendi aut revelendi ea quæ de materia subjecta antea dicta sunt; eant potius ad vendentes libros de hac causa conscriptos lectores curiosi quorum animos ejusmodi *κρίσις* prolectant.

Ego vero ad probandum ejusmodi librum neutiquam posse Joanni Scoto ascribi non aliunde arbitrator argumentum assumendum esse quam ex differentia, varietate et repugnantia styli et sermonis Scoti et Ratramni doctrinæ et sententiarum antiquorum Patrum et doctorum Ecclesiæ qui ab ipsis utrisque citantur et laudantur. Hæc enim eos adeo adversos et diversos esse comprobant, ut confundi ac misceri nequeant, nisi ab iis hominibus bardis

aut *βλανοράγοις* qui nusquam eorum scripta partitim aut generatim applicata voluntate legerunt. Paucis abhinc annis Oxonii anno 1681 typis publicis impressus est famosus tractatus Joannis Scoti *Περὶ φύσεων μερισμοῦ*, cujus œconomia, ordo et genus scribendi adeo diversa sunt et repugnantia ab opusculo Ratramni de Corpore et Sanguine Domini, ut vix inveniri posse quemquam putem qui de potestate mentis non excesserit, cui dubium subolere possit de ascribendo Joanni Scoto opusculo Ratramni, tam cito cepæ redolent violas. Sed utcumque hæc omnia falsa aut fictitia sint, quid reponi posse videretur doctissimo Patri Joanni Mabillonio, ordinis sancti Benedicti perillustri monacho, ex cujus præfatione ascripta fronti secundi sæculi Actorum Benedictinorum intelligimus, pagina 45, § 83, se contulisse seu comparasse scripturam seu characteres codicis impressi libri Ratramni cum manuscripto quem iterata vice hac editione quam præ manibus habes publici juris facimus, asseritque ætatem esse octingentorum annorum, scilicet ab imperio Caroli Calvi ad nostra tempora, et vadem se præstare non renuit ejusmodi codicem se vidisse et perlegisse compactum cum duobus libris de prædestinatione, quibus nomen Ratramni æquabiliter et *παράλλως* inscriptum est? Insuper doctissimus ille monachus in dignoscenda ætate ac figenda veterum codicum manuscriptorum arte acquisita, quam sibi voroso studio comparavit, ad discutiendas veteres chartas et codices antiquos, ut ex libris quos scripsit de Re diplomatica intelligere facile est, asserit hunc librum Ratramni de Corpore et Sanguine Domini abbatiæ Lobienensis esse characteribus octingentorum annorum exaratum. Prodere testem non potis est, omni exceptione majorem. Insuper idem, nulli viro inter eruditos falsi suspiciosus, monachus testificatur in suo itinere Germanico, impresso Parisiis initio tomi IV *Analectorum* anno 1685, se propriis oculis vidisse et manibus versasse in monasterio *Salem Weiler* ordinis Cisterciensis, fundato tempore, sancti Bernardi, anno 1137, codicem manuscriptum plusquam septingentorum annorum, in quo compacta eadem opera sub nomine Ratramni inscripta æquabiliter incurrunt. Quæ cum ita sint, quis dubitandi locus relinqui potest, quin ejusmodi opusculum sine dubio Ratramni, Joanni Scoto nulla ratione possit adjudicari?

Utcumque res sint, nihil jam probandum superest nobis nisi Ratramnum in hoc opere orthodoxe et catholice sensum suum et doctrinam sanam ac vere catholicam exposuisse. Hoc jam perfectè abundanter Pater Mabillonius in citata supra præfatione Actorum Benedictinorum pag. 45, § 88; et speramus ab omnibus doctis et sapientibus facile intellectum iri ex hac nona editione textus Latini et autographi a Patre Mabillonio mecum communicati, et notis quas jam præ manibus habes, lector erudite, recenter de Gallicis in commodum litteratorum hominum ex nationibus exteris Anglia, Germania et Hispaniis in

urbe Parisiensi hospitem, Latine scriptis, et insuper A additis quibusdam non contemnendis accessionibus, nulli forte, dempto Patre Harduino, Jesuita et docto scriptore, displicituris.

Sed antequam ad hujusce lucubrationis lectionem meditatum animum appuleris, non solum opus, verum etiam necessarium esse mihi videtur respondere duobus argumentis ab homine partium Protestantium prolatis, qui tractatum Ratramni de Corpore et Sanguine Christi de Latinis non nimpere et eleganter scriptis, Gallice deterius scripsit. Quæ quidem in præfatione seu præloquio prodidit, ut probaret hoc opusculum revera jussu imperatoris Caroli Calvi fuisse compositum ad confutationem dogmatis Ecclesiæ Romanæ de vera corporis Christi præsentia in Eucharistia et transsubstantiatione, B quam hodie Ecclesia catholica defendit et semper tuendam recepisse defendimus.

Eo devolvitur primum argumentum, quod scilicet cum hic diversæ partis scriptor ex assumptis ex libro III Albertini, Charentonii ministri, de Eucharistia adversus cardinalem Perronium argumentis probare enixus sit Ratramnum prædictum non potuisse suum librum exarasse adversus quamdam sectam Stercoranistarum, quæ neququam in rerum natura exsistit, et quæ prorsus antiquis historicis ignota fuit qui de schismatibus et variis quæ contigerunt progressu temporum hæresibus scripserunt, opusculum Ratramni necessario scriptum fuisse adversus defensores veræ præsentiae corporis Christi, et transsubstantiationis; adeoque hoc solum dogma Ecclesiæ Romanæ in hoc tractatu confutatum fuisse. C

Secundum argumentum ex variis dicendi generibus et expressis imaginibus et Latinis locutionibus hujusce tractatus assumitur, quas lingua Gallica scribi et exponi non posse sibi persuasit, ni dogmati Ecclesiæ Romanæ et catholicæ adverso et repugnanti adeoque sensui Protestantium propitio. Ea sunt objecta quæ jam retaliare nobis incumbit.

Primo fatetur libenter ætate Ratramni nullam existisse Stercoranistarum sectam; scilicet, impudentium hominum societatem, qui sibi persuaserint, contra sensum Ecclesiæ catholicæ, credibile esse corpus et carnem Christi quam in Eucharistiæ sacramento recipimus, obnoxiam fuisse digestionem, alimentorum triturationi et egestionem excrementorum, quibus homines largis dapibus saturi, alvum suam exonerare solent. Hoc opinamenti genus adeo fatuum et rectæ rationi repugnans videtur, ut prorsus improbabile visum fuisse necesse esse videatur omnibus viris qui de potestate mentis non excesserint. Insuper adeo feliciter, nervose et facilliter Pater Mabilionius ab hoc figmento vindicavit Heribaldum episcopum Altissiodorensem, Amalarium, archidiaconum Trevirensensem, Rabanum, archiepiscopum Moguntinensem, Florum, diaconum Ecclesiæ Lugdunensis, ut nullus dubitandi locus relinquatur quin præstantium et excellentissimorum virorum ejusmodi

nomen et fama ab ejusmodi suspitione prava eximantur. Verumenimvero etiamsi ejusmodi hæresis exstitisset, et non fuisset temere et malitiose imposta æstu disputationis viris catholicis, et de religione recte sentientibus ascripta, quos cogere totis viribus conabantur ut sibi persuaderent tam probrosum et turpe deliramentum consecraneum esse ex ea suasionem seu fide in qua erant corpus Christi Domini in Eucharistia, aliquo rationis genere et modo sub tactum et visum cadere, et aliis corporis circumscriptionibus obnoxium esse: arduum et difficile non solum esset, verum etiam prorsus ἀδύνατον, probare prædictum Ratramni opusculum applicato animo et consilio factum fuisse ad hanc Stercoranistiam confutandam; de qua ne γὰρ quidem in prædicto libello. Quippe palam improbabile hominum sensu et ratione prædictum scripsisse adversus hæresim, ejus expositione sincere et vere relicta et prætermissa, quippe adeo futili et ridicula, ut simplici expositione friabilis esse videretur omnibus et diluenda. Apposite igitur et congruenter fateri necesse est librum Ratramni exaratum et scriptum fuisse adversus theologos orthodoxos: sed hinc non consequitur factum fuisse dedita opera prædictum librum ad confutandam sententiam catholicam de præsentia vera corporis et sanguinis Christi et transsubstantiatione. Revera genuinum et idem augmentum quod probat contra opinamentum Stercoranistarum factum non esse, et de quo nihil in hoc libro incurrit conceptis verbis expositum, demonstrat æquabiliter adversus dogma præsentiae realis, quam realitatem vocant theologi scholastici, etiam factum non fuisse, et de qua etiam nullam mentionem facit: et vero qua ratione usus esset auctor verbis et sermone *realitatem et transsubstantiationem* significantibus in opere cujus consilium et auctoris animi affectus erat impugnandi et refellendæ ejusmodi sententiæ. Quod facile perspectum iri non dubitamus ex variis adnotationibus quarum accessione hanc editionem nostram cumulavimus. Hæc igitur omnia assumenda sunt ad concludendum consilium et mentem Ratramni fuisse tertiam sententiam impugnare quæ magnam habet a duabus aliis differentiam. Enimvero hæc intelligere et propalam habere perspecta et plane enodata facile est ex ipso opusculo D Ratramni, in quo totum disputationis negotium devolvitur ad duo capita sive membra ex quibus liber coalescit. Primum spectat eos qui sibi persuadebant rem omnem nulla parte dempta in Eucharistia planam et apertam contingere, in oculos et sine figura aut velo incurrere. *Quod nulla sub figura, nulla sub obvelatione fiat, sed ipsius veritatis nuda manifestatione peragatur.* Ecce sunt concepta verba Ratramni; ex quibus intelligere facile est non scripsisse contra S. Paschasium Ratbertum, non adversus Ecclesiam catholicam, quæ semper in ea suasionem fuit aliquam sive aliquantam esse in mysterio Eucharistiæ figuram rei veræ, corporis Christi et sanguinis præsentis non insociabilem.

Secundum quod impugnat, et primi consecratorum necessarium, quippe cum si nihil esset in Eucharistia figuratum, seu velatum, consequeretur ex hac sumptione necessarium rem totam esse sensuum cognitioni subjectam, adeoque corollarium, scilicet, carnem et sanguinem Christi quæ ore fidelium sumebantur, sive totum quod sensibus percipitur, esse corpus Christi: idem particulatim de beata Virgine natum, crucifixum pro nobis ac sepultum. Ecce summa rei secunda, quam Galli secundum *punctum* vocant, quam Ratramnus impetebat et nulla ratione doctrinam Ecclesiæ Romanæ spectat, in qua revera creditur corpus Christi velatum, et quod sub speciebus sensui obnoxii reconditum est ipsum corpus de beata Virgine natum et cruci affixum; sed in qua nunquam creditum est et persuasum, hanc partem sensibus subjectam exteriori, hoc velum et species, aliter haud secus essent corpus Christi quam in figura aut repræsentatione, ad mentem Lanfranci, abbatis Beccensis et temporis progressu archiepiscopi Cantuariensis, quam defenderant et alii plures adversus sectatores Berengarii: scilicet, Fulbertus, Carnotensis episcopus, et alii, qui palam cognoscuntur ex notis nostris, ad numerum octoginta sex.

Ex his liquido constat et dilucide hunc tractatum Ratramni nunquam potuisse efferi adversus Paschasium. Quippe cum, in eo quod spectat primum membrum disputationis, Paschasius tam dilucide patefaciat quam Ratramnus aliquam esse in Eucharistia figuram et vela seu paropsides, nec de omnibus quæ in ea sunt sensus discernere; et quod spectat secundum membrum, prorsus sit *ἀδύνατον* Ratramnum et Paschasium partes adversas et contrarias defendisse: cum præsertim id quod exterius apparet in Eucharistia et sensibus perceptum, corpus ipsum Christi esse Paschasius nusquam dixerit natum ex Virgine et cruci affixum, sed solummodo quod velatum et reconditum est et occultum sub specie exteriori sensibus subjecta, quod Ratramnus nunquam negare, ino vero firmiter revellere et confirmare videtur et intelligitur ex textu autographo sui tractatus de Corpore et Sanguine Domini, et adnotationibus nostris quas de Gallico Latinas daturi sumus in hoc volumine compactas: quid igitur necesse est tot vepribus et mentis humanæ seipsam ludificantis salebris stillare cerebrum ad perspiciendum et inveniendum consilium et mentem Ratramni in libro de Corpore et Sanguine Domini? Ad quid conducibile esse potest figmentum et inventum sectæ Stercoranistarum ad diluendum, adeo fatuum et incogitabile, ut vix credibile sit ejusmodi sectam in orbe terrarum existisse, de qua ne verbum quidem prodidit. Et quid ex adverso opus est Ratramnum sibi persuadere impugnare voluisse rem præsentis corporis Christi in Eucharistia et ipsam transsubstantiationem, quam aliquantula cogitatione aut meditatione non reputat, et tam a duobus capitibus disputationis quam tractat aliena est, quam opinio Stercoranistarum turpis et probræ. Facile est præ manibus habere librum

Ratramni: legatur. Ex eo facile erit intelligere quod prima parte probat sine amphibolia et *λογουμάχια* singularem esse figuram et aliquantam in sacramento corporis et sanguinis Domini, et sensus non omnia percipere et assequi quæ in eo sunt: secunda vero abundantius probat hoc corpus Christi sacramentale et mysticum, sive exterius figuratum et sensibus subjectum et permissum, idem non esse quod natum de Virgine et crucifixum fuit. Hoc secundum disputationis membrum erat consecratorum naturale ex primo, adeoque necesse est refutationem secundam cum prima esse naturaliter connexam et sociatam. Revera annuere necesse est paulo dilucidius Paschasium mentem suam explanasse ipso Ratramno. Sed hæc absolutio Paschasii non aliunde erumpit quam eo quod sermo ejus amplior est et magis fusus. Utcunque res sint, idem prorsus est utriusque sensus, adeo ut utrumvis videat lector applicatus, semper utrumque idem censuisse intelligat. Enimvero licet clarissime dicat Paschasius corpus Christi verum, de Virgine natum esse in Eucharistia, nunquam quod figura est velum, in eadem Eucharistia esse ipsummet corpus Christi; et etiamsi fiat Ratramnus et liquido declaret quod exterius sensus facit in sacramento non esse ipsum corpus Christi natum ex Virgine (num. 57), nullibi tamen negat esse velum aut paropsidem aut tegetem corporis Domini: cum econtra dicat aperte et affatim asserat (num. 16) quod exterius apparet esse sacramentum veræ carnis Dominicæ; et esse duas existencias diversas rerum duarum differentium (num. 30); panem et vinum esse conversum in substantiam corporis et sanguinis (num. 15). Et non posse sine crimine reputari ibi non recipi corpus Christi (num. 99). Sacramentum habere nomen corporis Christi et esse (num. 13), non majori potestate opus esse rem ex nihilo faciendam quam ad mutandam naturam (num. 53). Utcunque res sint, nunquam sibi persuadendum esse, quibuscunque sermonibus aut verbis usus sit, corpus Christi in Eucharistia non recipi (num. 101).

Ea de causa Protestantes vindicare studuerunt ascribendum esse verbis et sermoni Ratramni alium sensum et diversum ab eo quem significare voluit. Hoc vero jam nobis discutiendum superest in responsione ad secundam objectionem diluendam auctoris traductionis Gallicæ Ratramni anno 1672.

Animo intendit toto et integro tractatu Ratramnum voce *veritatis* idem significare quod voce *realitatis*: quæ media ætate Latinitatis usum subire cœpit, adhuc vagiente scholastica disciplina in parietinis castigatæ Latinitatis, quoniam hæc vox maxime repugnat figuræ; et ex his concludit quod cum toto hoc libro doceat Ratramnus corpus Christi nobis non dari in *veritate*, sed in *mysterio*, ut conceptis verbis quæstionem propositam explicet, necesse esse eum voluisse probare in Eucharistia vere et *realiter* non recipi corpus Christi, sed solummodo in *mysterio* et figura quod quidem sensum Calvinisticum

liquido ac dilucide exponit et significat. Si hoc consilium seu mentem aliqua probatione firma et nervosa fulcire intendisset, jam Ratramni causam jejunam relinquere necesse esset, et imitatione consequi tot scriptores ecclesiasticos, de quibus supra mentionem fecimus. Nec dubitandi locus relictus esset quin iste monachus fuerit primus hæresis Calvinianæ auctor et protoplastes. His ita positis, unus ex multis deerit veritatis et singularis, cui cæteri seu omnes libenter abnuere non veriti sunt, æquales aut suppres. Cæterum eo devolvitur tota probatio Protestantis, pag. xxxii suæ præfationis impressæ Rothomagi per Joannem Lucas anno 1672.

« *Vox veritatis*, inquit Gallice, potest objici mendacio vel figuræ. Usus subit apud Ratramnum primo sensu, quoniam figurata dicendi genera quibus usus est Jesus Christus in Evangelio non sunt mendacia nec falsa. Sed in secundo, quo vox *veritatis* voci *realitatis* similis est et est gemina; verbi gratia, cum dicit Dominus: *Ego sum panis vivus*, vel vitæ, qui de cælo descendit panis cæli (Joan. vi. 41, 51); *Ego sum panis vivus*, vel panis vitæ, qui de cælo descendit, sunt locutiones figuratæ, quæ tamen veræ sunt, veritate mendacio et falso opposita et repugnante. Impium enim esset dicere Christum verum non dixisse: et ex his locutionibus facile est intelligere Christum significare voluisse se præstare animabus nostris quod corporibus nostris panis admoveat alimentum, scilicet vitam et nutrimentum spiritale, uti alibi explicuit. Verumtamen, ejusmodi figura et locutionis genus non significant REALITATES: quippe cum Dominus non sit revera, seu realiter, aut reipsa panis, sed solum vi respectus mystici quem habet ad panem. Nec quisquam audaciter objiciat nobis eandem rem posse esse veritatem et figuram, ut inquit Paschasius. Nam etiamsi hoc non sit impossibile aliquo sensu aut aliquo casu, prorsus impossibile est in quæstione Ratramno proposita, ex qua palam internoscimus voces *figuræ* et *veritatis* inter se pugnare adeoque insociabiles esse: jam ergo super hac quæstione opus est memoriter et secure tenere, has voces VERITATIS ET VERÆ nihil proprie significare præter REALE ET REALITER. »

In controversia nulla est Ratramnum uti verbo *veritatis* disparate, sive per oppositionem ad vocem *figuræ*, sed ex hoc neutiquam consequitur eo sensu sumere *realitatem* quo sensu eam vindicamus præsentî corpori Christi in Eucharistia. Enimvero defendo illum assumere hanc vocem et in scripto ejus solum subire ad significandam patefactionem perfectam et completam carnis Christi et sanguinis, et hanc patefactionem esse ex mente ejus insociabilem cum præsentia reali, scilicet substantia propria et natura ipsa humana Christi. Ex his manifeste et dilucide patet, in examine hujus quæstionis, utrum corpus et sanguis Christi existat in Eucharistia. In mysterio aut in veritate, nihil aliud discutere voluisse præter hanc quæstionem, utrum in Eucharistia aliquanta figura existeret, vel patefactio manifesta

A rerum ut in se consisteret: id est, utrum reipsa quod oculis subjicitur esset corpus Christi quod visum et gustum subiret; vel simpliciter species et apparitiones panis et vini. Inficias ire nemo homo potest quin recognoverit realitatem corporis Christi eo modo quo illam intelligimus sociabilem cum figura, cum dicat passim (num. 99) hunc panem et hunc calicem, scilicet Eucharistiam, esse nominatam corpus Christi et esse, *vinumque potuisse converti in proprium ejus sanguinem* (num. 28); has species corpus Christi, non rerum duarum differentium existencias (num. 16); in hoc mysterio rem unam in aliam esse conversam (num. 13); et summa precautionem utatur erga lectores circa verba quædam quibus utitur ne corpus Christi sibi porrigi non credant. Nam si per vocem *veritatis realitatem* intellexisset, nihil magis a sensu communi aut rata ratione alienius videri posset, quam quem subeunt usum quædam elocutionis formæ in ore ejus, quæ omni remoto discrimine significant fidem ejus, scilicet Ratramni, aut credulitatem fuisse rem corporis Christi cum figura esse sociabilem. Verum id dici nullatenus potest circa vel erga patefactionem corporis Christi. Quippe cum non possimus prætermittere aut oblivisci usum esse Ratramnum quadraginta aut quadraginta duabus vicibus his vocibus *veri, veritatis et veræ* opposite ad figuram, ex his quadraginta triginta tribus voluisse significare patefactionem sensibus subjectam corporis Domini.

Revera non puto alibi Ratramnum usum esse his verbis ad significandam veri corporis Christi præsentiam, quam *realitatem* nuncupant theologi, aliis in locis quam num. 3, 49, 67, 83 et 84, ex quibus incogitabile est posse Protestantibus quidquam sibi propitium aut secundum colligere. Quippe cum ea ratione agendi usus sit, ut distinctius observaret Ecclesiæ catholicæ fideles non credere, nec sibi persuadere corpus Christi esse quod exterius extra mysterium patet, sed econtra nos credere ibi esse creditum et cognitum spiritu sub imagine oculis et sensibus nostris subjecta revera reconditum.

Hæc habere perspecta facile est ex num. 77, in quo conceptis verbis hæc leguntur. « Exterius igitur quod apparet non est ipsa res, sed imago rei; mente vero quod sentitur et intelligitur, veritas rei. » Et num. 84: « Et modus iste in figura est et imagine, ut veritas res ipsa sentiatur. » Utinamque se res habeant, cum versatur manibus litteratorum hominum et eruditorum virorum liber auctoris et de eo quæstio facti movetur, consulendus est apprimè ut quis sit ejus sensus percipiatur, non secus ac si adhuc in vivis esset auctor. At vero subjiciamus jam revixisse Ratramnum, et percontemur ab eo quid intellexerit per hanc vocem *veritatis*, et quid significare animo intenderit e regione hujus vocis *figuræ*; et responderet nobis dilucide esse demonstrationem seu patefactionem rei nullis umbris velatæ nec figuris reconditæ; revera ejus responsioni tam claræ, et nullis ambagibus intricatæ, fidem adhibere non re

nueremus, nec dubitarem quin ex verbo *veritatis* A intellexerit patefactionem et declarationem a re ipsa, admissio discrimine et differentia : si insuper assereret rem ipsam esse reconditam velatam sub figura, quod revera ita se habere asserit et affirmat de corpore Christi in Eucharistia. At vero quis dubitandi locus relinquatur quin ita locutus sit et scripserit conceptis verbis Ratramnus, et mentem suam aperuerit num. 8, sui libri de Corpore et Sanguine Christi, in quo postquam figuræ rationem exposuit, sic fatur : « Veritas vero est rei manifesta demonstratio multis umbrarum imaginibus obvelata. » Non enim præfatur suam mentem appellere consilium ininitum esse ad examinandum et discutendum an corpus Christi præsens sit vel revera existat in Eucharistia : de hoc enim nullum ei dubium subolet, nec secundum Ratramnum (num. 15) contrariam aut repugnans dici aut cogitari potest sine crimine; sed palam ac liquido discutit et ruspans examinat utrum oculis corporis subjiciatur et percipiatur an patefiat nullatenus velatum et reconditum (num. 5). « An sine cujuscunque velatione mysterii hoc aspectus intueatur corporis exterius, quod mentis visus inspicit interius, ut totum quod agitur, in manifestationis luce clarescat. » Hic est verus questionis status, sive quo loco res est disputationis de Eucharistia apud Ratramnum. Et quamvis non sit dubitandi locus quin sæpe sæpius res ipsa seu *realitas*, ut vocatur, sit aliquoties et interdum stans adversis vestigiis et repugnans figuræ; cum revera non ita semper eveniat ex consensu diversæ partis scriptoris præfationis Gallicæ et Calvinisticæ quam hic tractamus : dubio procul Ratramnus patefactionem seu, ut ejus verbis utar, *manifestationem* aut *manifestam demonstrationem* voce *veritatis* intellexit; quippe cum ipsemet dicat, hanc opinionem seu credulitatem de viso seu oculis manifeste conspecto corpore Christi in Eucharistia, tuendam receptam fuisse ab orthodoxis plerisque theologis, scilicet annuentibus libenter ac sponte fidei seu suasioni Ecclesiæ catholicæ et communi de revera existente præsentia corporis Christi et transsubstantiatione, ducentis plus quam annis post editum jussu Caroli Calvi de Corpore et Sanguine Domini librum. Quod a te, lector optime, cumulate perspectum iri non dubito ex accessione notarum, in quibus mentionem adduximus abbatis Abbaudi, et Gualteri, magni prioris abbatiæ sancti Victoris Parisiensis. Porro supervacaneum foret ad subterfugiendam et enervandam hujuscæ responsionis vim, ad instar auctoris præfationis Gallicæ scriptæ anno 1672, pag. 53 et 54, contendere et totis viribus vindicare hanc vocem et locutionem *manifestationis veritatis* significare ipsam quam vocant *realitatem*, atque Ratramnum ipsam negando *manifestationem corporis Christi* in Eucharistia, pernegasse ipsam *realitatem* seu fidei seu suasioni orthodoxæ sincere abuisse : cum hoc probare sit prorsus tam difficile quam ἀδύνατον seu impossibile.

Enimvero omnes suos conatus ad duo capita seu argumenta devolvit diversæ seu Calvinisticæ partis scriptor ut ostendat patefactionem seu *manifestationem* significare ipsam *realitatem*, seu veram veri corporis Christi existentis præsentiam; quorum debilitationem et abjectionem internoscere nec difficile nec arduum est, viris applicata voluntate huic negotio et studio incumbentibus.

Primum objicere non pertimescunt necesse fore adversarios quos impetivit Ratramnus, si vocabulo *manifestationis* non intellexit *realitatem*, sibi persuasisse corpus Christi oculorum aciem subiisse, sub qualicunque forma aut specie carnis humanæ, cum secus et aliter *manifestationis* nomine non posset nuncupari, et secundum significationem naturalem, B iis convenire non poterat hominibus oculatis recte et accurate scientibus suis oculis ac luminibus nihil subjici posse præter ἐπιφάνεια et παράστασις panis et vini, scilicet albedinem, rotunditatem et extensionem. Verum necesse est adversariis Ratramni ejusmodi rem cogitabilem fuisse seu mentem incurrisse. Defendo enim fortiter et nervose sibi persuasisse oculorum suorum aciem perstringi corpore et sanguine Jesu Christi affectis qualitatibus panis et vini. Hanc enim sententiam tuendam recepit doctissimus cardinalis Perronius, sive corpus Christi eadem superficie circumseptum fuerit panis et vini præexistentis; ex quibus manifestum consecraneum erumpebat, scilicet corpus Christi eodem modo sensus nostros afficere debere quo panis et vinum antea afficiebant, C uti explicant philosophi Cartesiani; vel Deum per se in sensibus nostris sculperæ easdem imagines aut conscribitare quas panis et vinum imprimerent, nisi eorum transmutatio facta fuerit, ut explicat doctissimus Pater Magnan ex ordine Minimorum. Hoc verò liquido constat et evidenter ex sermonibus et verbis abbatis Abbaudi, qui post Ratramnum scripsit et hanc sententiam tuendam recepit, quam affatim explicat et extricat ut ex adnotationibus nostris dilucide et liquido patebit. « Cogitaveram, inquit, et illis aliqua respondere qui dicunt ipsum corpus non frangi, sed in albedine ejus et rotunditate aliquid factitari; sed recogitans ineptum esse Evangelio Christi de albedine et rotunditate disputari, amator talia auribus dimovens, dialecticis aut certe pueris talia permisi. Præsertim cum quivis facile videat albedinem seu rotunditatem ab ipso corpore quod album aut rotundum est, separari non posse, ita ut ab ipso non fracto per se singulariter frangantur. »

In eandem sententiam ivisse Gualterum, priorem S. Victoris, et eundem usum apud utrumque subiisse verbum *veritatis* ad significandam patefactionem seu *manifestam demonstrationem*, seu cognitionem sensitivam corporis Christi sub affectibus panis et vini, nullatenus vero præsentiam ejus revera existentem sive, quam vocant ævi posterioris scriptores, *realitatem*.

Jam secundum caput argumentorum discutere aggrediamur; revera priori amplius et extentius vi-

detur, sed ad perfectam libri Ratramni intelligentiam diluere necesse est. Ex quatuor locis hujus auctoris erumpit, ex quibus traductor Gallicus diversæ partis vindicare tentat verbo *manifestationis*, sive manifestæ demonstrationis, Ratramnum significare voluisse *realitatem*. Sed ex his quatuor locis prorsus contrarium evincere mihi facilius videtur, et e contra apertionem seu patefactionem sensibus subjectam corporis Christi.

Primus locus assumitur a Ratramno ex orationibus seu Collectis Ecclesiæ Romanæ, Mediolanensis et Senonensis ^a. *Pignus æternæ vitæ capientes, humiliter imploramus ut quod in imagine contingimus sacramenti, manifesta participatione sumamus*. Ex his vero luce clarius patet Ecclesiam rogare Deum claram et apertam patefactionem corporis Christi, uti revera in æterna gloria consistit, quod in tempore sub paropside seu velamento sacramenti possidet: quod manifeste demonstrat aliquam consistere in sacramento figuram et in eo quæ recondita sunt, non pateferi *manifesta luce clarescat*, uti adversarii Ratramni animo intendebant, qui nullam admittebant seu recognoscebant in mysterio figuram, sed imo omnia sensibus oculorum aciem subire et sensibus subjici. Plura conceptis verbis non significant quæ proferuntur ex oratione secunda: *Ut quæ nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus* ^b; quippe cum vox *veritas* nihil præter *manifestationem et manifestam demonstrationem* significet: quæ sunt ipsa verba Ratramni et aliorum qui sententiam quam impugnavit tuendam receperunt. Insuper facile est intelligere Ecclesiam Latinam acceptas has preces et orationes in Græcam retulisse, ex loco sancti Dionysii capite 3 de Hierarchia, pag. 286: *Ἀλλὰ ὃ θεοτάτη καὶ ἱερά τελετή, τὰ περιειμμένα σοι συμβολικῶς ἀμφερίσματα τῶν ἀνεργμάτων ἀποκαλυψάμενη τηλαυγῶς ἡμῖν ἀναδειχθῆτι, καὶ τὰς νοεράς ἡμῶν ὄψεις ἰναίου καὶ ἀπερικάλυπτος φωτὸς ἀποπλήρωσον*. Pravo et intemperanti ratiocinii genere utetur, quisquis ex his verbis sancti Dionysii argumentum adversus realem præsentiam corporis Christi, quam *realitatem* nuncupant, assumeret. Enimvero cum econtra adoratio supplex sit ad sacramentum, *θεοτάτη καὶ ἱερά τελετή* revera subaudit seu supponit in eo corpus Christi, præsens, ad quem solum, cum effiat, ut fides docet, unione intima naturæ humanæ cum persona Verbi, ^D actus seu ritus implorationis præsidii divini et adorationis in spiritu et veritate referri potuit.

Secundum sine medio sequitur primum: quippe cum his terminis seu vocibus admissis *pignoris, imaginis aut figuræ*, ait: *significant ita rem, cujus sunt, non manifeste ostendunt*, ex quibus hoc verbum *ostendunt* distinctim indigitat seu significat obicere et opponere figuram et imaginem ostensioni et patefactioni rei occultæ et reconditæ. Si enim utunque res non ita fuit, mente capti hominis et tortuosi

^a Liber Sacramentorum Ecclesiæ Romanæ, l. II, in octava apostolorum Petri et Pauli.— Missale Ambrosianum et Senonense.

^A cerebri sensu uti videatur Ratramnus necesse est: cum ei nulla intersit concertatio aut disputatio cum theologis viris propter receptam aut ab ipsis defensam præsentiam corporis Christi, sed potius dicti corporis veri et in Eucharistia reconditi patefactionem seu manifestam demonstrationem, omni velo postposito et figura prætermissa; quippe sibi persuasissent et animo habebant absurdum et supervacaneum esse frangere albedinem aut rotunditatem panis, sed imo necesse esse fore corpus Christi album et rotundum, disruptum, uti intelligitur ex tractatu Abbaudi abbatis et aliorum ejus opinioni non abnuentium, imo ei religiose propitiantium.

^B Tertium argumentum exoritur ex numero 851 post secundam orationem, in quo *manifestationem seu veritatem* neutiquam *realitatem* opponit vocibus *speciei et apparentiæ*, uti passim in integro tractatu. Sed eo loci nullus responsioni locus adesse potest. Neutiquam enim negari potest ipsum intellexisse cognitionem corporis Christi per manifestam demonstrationem, minime vero ipsam existentiam aut veram præsentiam. Quippe cum tota differentia quam esse recognoscit inter corpus Christi in Eucharistia velatum et occultum, et idem in gloria sanctorum fulgens et patefactum, consistere asserit quod gloriosum corpus *per resurrectionem jam glorificatum cognoscitur* cum *satis fuisset dicere, jam per resurrectionem glorificatum existit*. Quod quidem vocabulum usum ætate Ratramni subierat ad significandum corpus Christi hoc nomen non solum habere in Eucharistia, sed in ea esse et existere. ^C *Adamus etiam quod iste panis et calix, qui corpus et sanguis Christi nominatur et existit* (num. 99 et 16).

Quartum assumitur num. 97, in quo repetita differentia inter corpus Christi in sacramento et idem in gloria, ait in gloria reconditum non esse sub figuris, sed manifesta demonstratione patefactum in gloria et cognitum: *Nec in eo vel aliqua figura, sed ipsa rei manifestatio cognoscitur*. Concorditer ad ea quæ antea dixerat (num. 89) corpus post resurrectionem esse sensibus subjectum *palpabile seu visibile etiam post resurrectionem*, et hoc est quod interpres Protestantis partis defendit de Latinis Gallice scribi debere *corpus reale* un coars réel: sed hoc est de lectorum credulitate ludere, et mentes humanas intemperanter ludificare. Insuper alia multa supersunt in usu Ratramni, de quibus præoccupatas mentes prævertere et præcurrere necesse est: qualis est vox *species*, de qua videre licet adnotationes quasdam, ex quibus intelligere est significare *apparentiam*, non ipsam rerum substantiam aut naturam, ad mentem philosophorum, qui utcumque utuntur nomine substantiæ, quod non semper naturam significat: sed qualitates et proprietates quibus natura afficitur. Supersunt etiam præcavenda quædam nomina, scilicet *interius, exterius* et

^b Sacrament. S. Gregorii.

corporaliter, ad quæ mentem applicatam conferre A opus est. Sed revera quæ si Ratramnus ad usum non reduxit ut corpus Christi mysticum et figuratum indigeret, adeoque repugnans *realitati* seu veri corporis veræ præsentiae, uti defendimus hac lucubratione: difficultatem excitare non possunt quam non facile et commodum diluere et friare, ut ex hac præfatione historica et adnotationibus quarum accessionibus textum Ratramni hac editione cumulandum censuimus. Jam ergo respondendum nobis superest triplici et attentæ cogitationi seu applicatæ menti auctoris præloqui hujus tractatus Ratramni interpretationi Gallicæ adjuncti publici juris factæ anno 1672.

Harum vero cogitatio seu meditatio prima consistit in eo quod in tractatibus Paschasii et Ratramni nulla incurrat mentio de adoratione eucharistiæ, quam omittere neutiquam debuissent, cum ex adoratione naturaliter consecratam sit dogma *realitatis* seu præsentiae vere existentis corporis Christi, quam confirmare aiebat Paschasius et conu- B tuta Ratramnus, sibi fingunt Protestantes et Jesuita Harduinus.

Sed in hoc vehementer allucinatus est interpres Diversæ partis hujusce libri Ratramni, cum enim hi duo scriptores sibi invicem non repugnent, nec reapse contra se invicem conflixerint aut depræliati sint, imo in eadem fide et suasionem de corpore Christi in eucharistia remanserint: neutri conducibile ad causam suam tuendam esse poterat argumentum ex adoratione assumptum et fuisse præsertim in causa Ratramni supervacaneum: quippe cum a nemine homine ipsi objectum fuerit. Interim valde temerarii et inconsiderati hominis esse videtur defendere nono sæculo, quo Ratramnus et Paschasius vixerunt, nondum orbem Christianum adorasse eucharistiæ sacramentum seu carnem et sanguinem Christi in mysterio reconditam. Hanc veritatem argumentis tam invictis quam fortibus et fulgentibus armis capite 16 libri I de Adoratione eucharistiæ, typis vulgati Parisiis anno 1685, assumptis ex concilio II Nicæno, confessione fidei Alcuini et concilio Cabilonensi, ita ut nullum dubitandi locum relictum fuisse existimemus tam nono quam anterioribus sæculis. Cum præsertim ab omnibus intellectum iri non dubitem ex sine hujus præloqui ad novam editionem et accuratam libri Ratramni de corpore et sanguine Christi prædicti quam falsum sit hocce ducs scriptores de adoratione eucharistiæ nullam mentionem fecisse, cum ex adverso tanquam ascesim ab universa Ecclesia Latina receptam fuisse abundanter constat.

Secunda cogitatio seu meditatio primam non antecellit. In eo posita est, scilicet Ratramnum eos appellare semper fideles qui corpus Christi rite recipiunt sibi in ecclesia administratum, vel verum esse credunt. Ex hoc enim duo consecratæ naturaliter observat: 1. scilicet tempore Ratramni incredulos et iniquos homines non recepisse corpus Christi ve-

rum adeoque Ecclesiam pariter non credere recipi a viris sive bonis sive malis ore corporis, sed solum ore animæ, quod a fide non differt. Verum plus quam necesse est nimiope constat locutum esse Ratramnum ad mentem sancti Augustini et sibi persuasisse corpus Christi spiritum et vitam esse iis solummodo qui illud cum fide recipiunt, quamvis in se spiritus et vita esse non desistat cum ab infidelibus et incredulis aut fide carentibus accipitur. At vero qua ratione intelligi potest spiritum et vitam in se esse corpus Christi recipientibus infidelibus indigne, nisi vere et realiter, hoc est reapse et revera, existens et præsens ore infidelium recipiatur, qui cum modo spiritali instinctu fidei et charitatis non recipiant solummodo, ut loquuntur, corporaliter seu ore corporis, hoc vere in omni fructu et effectu animæ propitio, remoto et postposito. Ecce sunt concepta verba sancti Augustini quæ prodidit Ratramnus, excerpta ex expositione in Evangelium sancti Joannis: « Quid est, *spiritus et vita sunt?* Spiritualiter intelligenda sunt. Intellexisti spiritualiter? spiritus et vita sunt. Intellexisti carnaliter? etiam sic illa spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt. » Ex his patet aperte auctorem nostrum aliud in mente non habuisse cum fideles eos appellat qui credunt, et nunquam aliter, eos qui recipiunt corpus Christi, nisi ut fideles et credentes, erga quos spiritus et vita est et alimentum animæ, illud cum fructu et effectu recepisse. Quamobrem nunquam dixit fidem efficere corpus Christi quod ore et rite percipimus in sacro C Eucharistico, sed e contra et ex adverso, hoc corpus esse objectum fidei, ibi esse positum seu collocatum potenti virtute Spiritus sancti, et sit alimentum animæ nostræ, cui æternæ vitæ substantiam subministrat. Ut, inquit Ratramnus, numero 54: « Est ergo interius commutatum Spiritus sancti potenti virtute, quod fides aspicit, animam pascit, æternæ vitæ substantiam subministrat. » In eam sancti Augustini sententiam ivisse videtur aperte Anastasius Sinaita, episcopus Antiochenus, qui e vivis discessit anno Christi 599, libro XII Meditationum Anagogicarum in Hexaemerum, quarum Græcus textus *αὐτογράφος* typis vulgatus est primulum Londini, Latine conversus a clarissimo viro et doctissimo Bacierio anno 1682, in quo ait hæc verba Evangelii sancti Joannis capite VI, vers. 57: « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo, » non intelligi de carne visibili et sanguine sensibus subjecto; quippe cum Judas et Simo Magus, qui corpus et sanguinem Christi Eucharistiæ ex pane et calice receperunt, non permanserint in Christo Jesu neque Christus in eis, hoc est absque fructu recepto communionis sibi administratæ. *Λίγει γὰρ ἀκολουθῶς ὁ Θεὸς Λόγος· Ὁ πρῶτόν μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἡμοῖς μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ· οὐ περὶ τῆς ὀραμένης σαρκὸς καὶ αἵματος λέγει. Μετέλαβε γὰρ καὶ Ἰούδας καὶ Σίμων ὁ Μαγὸς τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τῆς Εὐχαριστίας, τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου, ἀλλ' οὐ κατώκησεν, οὐδὲ μεμνήκεν ἐν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, οὐδὲ αὐτὸς*

ἢ ἀνθρώπων. Quis enim dubitet quin hic sit sensus genuinus Anastasii et in suasionem fuerit indigne suscipientes homines pravos communionem corporis Christi carnem veram et sanguinem verum ore percipere: quippe cum anteriori dicti libri folio indigne recipientes a digne recipientibus in eo distinguat et discriminet quod digne recipientes in æternum non morientur, alii vero sive mali, impiati ac criminibus inquinati, et terrestres, solam carnem terrestrem et sanguinem Christi suscipiant: Οἱ δὲ γὰρ ἐπινοοῦντες καὶ τὰ γὰρ ἐπινοοῦντες, τῆς γὰρ ἐπινοοῦντες, καὶ μόνως σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ μεταλαμβάνουσιν τολμηρῶς καὶ ἀναξίως. « Qui vero terreni et terrena sapientes recipiunt audacter et indigne solam carnem terrestrem Christi. » Fortasse quibusdam non imperitis viris nec inconsideratis parum opportuna videbitur digressio seu excursus hic a nobis effieri de editione Græco-Latina a Protestantibus procurata, anno 1682, prædicti duodecimi libri Meditationum Anastasii ad fidem codicis manuscripti bibliothecæ celeberrimi ministri senioris Charentoniani Joannis Daffæi, quem in bibliothecam illustris regii administrati Colberti translata fuisse existimant, in investigandis libris antiquis viri curiosi et applicati. Sed obsequioso silentio prætermittere non possum auctorem versionis, qui de Græcis bonis scripsit Latine non deterius, virum insignem meritis literariis Græcis et Latinis et commendatione plurima dignum apud omnes antiquitatum investigatores, nescio qua ratione, a Græci textus sinceritate declinasse, uti ex his intelligere necesse est οὐπερὶ τῆς ὀρωμένης σαρκὸς καὶ αἵματος λέγει, quæ sic Latine reddit: *Non de præ-*

sentem carnem et sanguinem percipit, ut intelligamus Anastasium non reputasse aut credidisse Christum his conceptis verbis Evangelii sancti Joannis: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo, » appulisse animum ut mentionem faceret veræ præsentis veri corporis Christi in eucharistia: cum sensus Anastasii sit sanctum Joannem cum Christo Domino eo loci non attendisse aut spectasse carnem et sanguinem visibilem et sensibus subjectam, quamvis præsentem revera seu *realiter*; quam esse sinceram doctrinam Ecclesiæ catholicæ non dubium est. Nemo fidus interpret hæc verba sancti Joannis Chrysostomi ex homilia 73, in cap. XIV sancti Joannis, vers. 7, Τοὺς μὲν γὰρ ὀρωμένους δυνάμεθα καὶ ὄραν καὶ ἀγοῶν, his Latinis reddidit: « Eos enim qui præsentem sunt possumus videre et ignorare; sed: Eos quos videmus possumus videre et ignorare. » Fidem faciunt omnes dictionarii codices et lexica Græca, et quoque sunt viri litterati, et homines primis elementis Græci idiomatis imbuti, verbum ὀρώμεθα significare *videor*, et nunquam *præsumens sum*; ὀρασις sonat *visionem, prædictionem*; ἄορατος, *invisibilem* et non *absentem*. Longe scientia Græca inferiores Dacierio suis Observationibus criticis ad Longinum Περὶ Ἰψόφους, Horatii Odas et Festum, id sciunt quibus:

Nec dubitandi locus relictus est quin libenter et sponte verum quod est et apertum recognoverit clarissimus et honestissimus Dacierius, cum præsertim superstitionis Calvinianæ fascinum sincere et fideliter ejuraverit.

Jam ad tertiam cogitationem et meditationem interpretis Ratramni procedamus: quæ cum diversa nomina eucharistiæ variis temporibus a diversis regionum et plagarum orbis Christiani incolis imposita spectent, nihil rectæ rationi concors aut conveniens ex ea deduci potest adversus Ecclesiæ Romanæ doctrinam: cum insuper materiam amplam suppeditaret ad librum integrum, ei de eorum nominum origine faciendum opus aggredieremur et ostendere, uti facile esset, imposita ei fuisse hæc nomina a viris de veri corporis Christi in eucharistia præsentia seu *realitate* non dubitantibus. Sed his amplius immorari non juvat. Adeoque huic præfationi seu historiæ libri Ratramni finem meliorem imponere non posse videmur quam si tres etiam cogitationes seu meditationes de hoc opusculo Ratramni exponamus, quibus a Protestantibus non responsum iri confidimus.

Primo subjecto, quod falsum reputamus, Ratramnum impugnavisse voluisse fidem seu suasionem præsentis veræ veri corporis Christi; saltem non dubitamus quin fideles reputaverit et neutiquam ab Ecclesiæ cœtu secretos homines defensores hujusce veritatis. Hæc palam et liquido intelliguntur ex conceptis verbis secundi articuli libri Ratramni: « Dum enim quidam fidelium corporis sanguinisque Christi quod in Ecclesia quotidie celebratur, dicant quod nulla sub figura, nulla sub obvelatione fiat, sed ipsius veritatis nuda manifestatione peragatur; quidam vero testentur quod hæc sub mysterii figura contineantur, etc. » Hæc enim non solum sine mora, sed subito constituere debent et figere in fide et suasionem, quod ex nostris adnotationibus affatim intelligitur, concertationem quæ locum dedit opusculo Ratramni nono sæculo Ecclesiæ inter catholicæ fidei viros defensores substituisse, et fieri non potuisse ut *realitatem* et veritatem corporis Christi in Eucharistia spectaret: cum pro et contra, de hoc systemate fideles æquabiliter defendere aut impugnare non potuerint; et nisi in medio dubios consistere, D omni delectu at discrimine remoto. Insuper inutile et supervacaneum esset dicere Ratramnum tanquam schisma valde intricatum respexisse divisionem seu scissionem in Ecclesia ex opinionum diversitate erupturam: quippe cum nimio patet eo loci exaggerasse Ratramnum sermonem suum dicendi genere sibi obvio et ordinario. Sic quippe libro quem scripsit de Nativitate Christi, capite decimo, instar hæresis novæ repentinæ reputat præteritis sæculis incogitabilem opinionem eorum hominum, qui sibi persuaserant sacrum Domini nostri Jesu Christi corpus erupisse ex sanctissimo beatæ Virginis utero, quodam novo genere miraculi diverso ab eo quo cæteræ mulieres homines et fetus suos enituntur et pariunt.

..... Dant crustula blandi

Doctores, elementa velint ut discere prima.

Hæc enim, omni postposito dubio, sententia est sancti Gregorii Magni Papæ hujus nominis primi, et plurimum Patrum et theologorum Ecclesiæ catholicæ, et quam hæreticam reputasse ipsum Ratramnum est prorsus incredibile et improbable, quippe quam lusisse ad animos recreandos et exhilarandos affirmet : « Lusimus hæc de more studentium. Quæ si quis contemnet, exercitia nobis nostra complacebant. »

Secunda ruminatio seu cogitatio nostra de Ratramno consistit in eo quod si contra *realitatem* quam vocant, seu præsentiam veri corporis Christi, seu Paschasium scripserit librum de quo tot enucleavimus et narravimus in hac præfatione historica, incredibile et incogitabile maxime videtur omisisse consulto respondere, aut saltem aliquid referre de celebri miraculo a Paschasio relato capite 14 tractatus sui de Corpore Christi, de apparitione hujus sacri Christi corporis in eucharistia; quod cum ab omnibus crederetur ea ætate et a fide dignis auctoribus referretur, illud jam in tam opportuna causa prætermittere erat maximum ad *realitatem* nervose confirmandam argumentum. Videant igitur et pervideant Calviniani dogmatis tutores, qua ratione hisce se extricent miraculis sibi objectis, et ea pernegent ac suggillant, ut ex seipsis intelligant quam commodum fuerit et necessarium Ratramno iis artibus uti, si sententiam quam ipsi defendunt tuendam recepisset.

Interim confestim scio Davidem Blondellum, celeberrimum superstitionis Calvinianæ ministrum, tentasse vindicare hoc caput 14 Paschasii non attingere Paschasium et esse ei ascriptum temere : sed cum nullum prodiderit antiquum codicem manuscriptum in quo hoc caput non incurrat aut typis expressum, omnes diversæ partis scriptores huic opinioni abnuerunt efflictim. Insuper videre nihil vetat hujusce tractatus Paschasii codicem manuscriptum in Regia Parisiensi bibliotheca, ejusdem ferme ætatis, sub nomine sancti abbatis Corbeiensis Paschasii, in quo hoc mirandum omnibus numeris absolutum refertur. Hic vero codex manuscriptus fuit illustrissimorum fratrum Puteanorum, bibliothecæ Regiæ præfectorum; in qua subsistit sub hac epigraphe numerica 4356. Alterum vidi oculis propriis minus antiquum

* Blondel, *Eclaircissement sur l'Eucharistie*, pag. 434.

qui non unum multis miraculum refert. Sed ea omnia in editione exstant quam R. P. Jacobus Sirmondus cum cura et fide propalavit Parisiis anno 1618, sub hac epigraphe arithmetica 4357.

Insuper tertia cogitatio nostra oritur ex eo capite quo, si Ratramnus suasionem realitatis tanquam novam et recentiore existimasset, incredibile est eam non exprobrasse Græcis adversus quos hoc onus ei impositum fuerat ab episcopis Gallicanis, tunc temporis eucharistiam affatim adorantibus, uti intelligimus ex eorum Liturgiis, annuente illustrissimo Hugone Grotio, pag. 88, *voti sui pro pace a meipso citati*, capite 14, libri 1, *de Adoratione eucharistiæ*. Saltem non defendisset adversus eos quæ mera sunt consecranea et necessaria *realitatis*, quod præstat B libro IV, capite 3, sui libri prædicti, pag. 120, in quo probat ex relatione Eusebii Cæsariensis, auctoritate Papæ Sylvestri vos debere in partibus catholicis diem festum instituere solemnem nativitati Calicis, non secus ac Dominicum quinta feria cujusunque hebdomadæ. Quippe cum ea die cœperit Christus instituere celebrationem sacrificii corporis et sanguinis Domini : « Natalem Calicis similiter ut diem Dominicum solemnem habere debemus, in quo sacrificium Domini corporis et sanguinis ab ipso Domino celebrationis sumpsit exordium. » Quis enim sibi persuadeat unquam appellatum Iri sacrificium eucharistiæ postposita aut prætermissa fide seu suasionem veri corporis Christi, revera in ea præsentis et existentis? Eodem verbo *Natalis Calicis* usus est C Paschasius initio capituli 11 libri sui de Corpore et Sanguine Domini; ex quo intelligimus et perspectum habemus venerationem et cultum quo fideles sacramentum Eucharistiæ prosequantur, quæ liquido et planissime consequi demonstrantur ex institutione festi solemnis originis et institutionis ejus. In quo sacrum crederetur consistere et præsens permanere verum corpus Christi, cui Verbi æterni personæ fuerat unita, cultus redditus alius esse non poterat quam adoratio latriæ.

Plura jam enarrare de cogitationibus et ruminationibus interpretis diversæ partis libri Ratramni supervacaneum et inutile videretur.

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI

LIBER,

Expressus ex apographo cum cura et fide exscripto ex codicis ms. octingentorum annorum abbatia Lobienensis.

I. Jussistis, a gloriose princeps, ut quid de sanguinis et corporis Christi mysterio sentiam, vestræ

* *Gloriose princeps*. Iis verbis usus est Ratramnus, in dedicatione librorum quos ejusdem Caroli Calvi jussu scripsit de Prædestinatione. *Domino glorioso ac præcellentissimo principi Carolo*. Nec timui nomen

D magnificentiæ significem : Imperium, quam magnificentia in vocem *majestatis* mutare, quia usu hujus temporis, nomen *majestatis* pro *magnificentia* usurpari solebat : quod patet ex præfatione eadem Ratramni librorum de Prædestinatione.